IL-BIBBJA F'IDEJNA

*Minn Jannar ta' din is-sena l-Kummissarjat ta' l-Art Imqaddsa f'Malta beda jippubblika fuljett ta' erba' paġni kull xahar jismu **Il-Bibbja f'idejna**. Dan il-fuljett, li jitratta kull xahar tema biblika jew Ktieb tal-Bibbja, huwa prinċipalment indirizzat għall-gruppi ta' talb u gruppi li jixtiequ jkollhom f'idejhom materjal bibliku għal-laqgħat tagħhom. Fil-fatt dan il-fuljett joffri wkoll għażla ta' siltiet bibliċi għad-diskussjoni kif ukoll xi mistoqsijiet li jistgħu jintużaw bħala punti ta' tluq għad-diskussjoni fil-gruppi.*

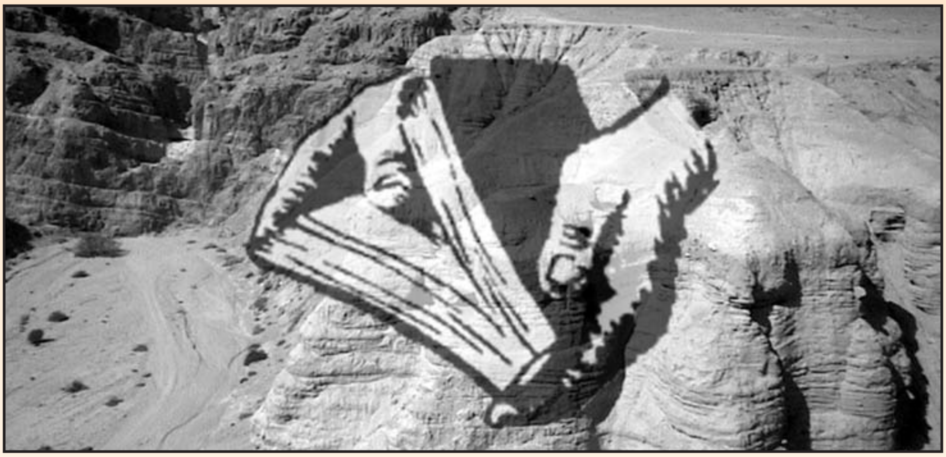

*Il-ħarġa ta' Jannar bħala titlu kellha **Kif taqra l-Bibbja**, filwaqt li l-ħarġa ta' Frar kellha bħala titlu **Ġenesi, Ktieb in-Nisel.** Il-harga ta' Marzu bħala titlu ser ikollha Eżodu, Ktieb il-Ħelsien. Għall-Għid din is-sensiela l-ġdida ser ikollha Suppliment bit-titlu Kif titlob bil-Bibbja.*

Il-fuljett huwa idejali għall-gruppi li jixtiequ jkollhom formazzjoni biblika. Il-fuljett jinbiegħ mill-Kummissarjat ta' l-Art Imqaddsa, 8 Triq Santa Lucija, Il-Belt (Tel: 21 242254) bil- prezz ta' 5 ċenteżmi. Abbonament li jasal id-dar bil-posta jiswa Lm 2.00 fis-sena.

Il-fuljett huwa kumplimentari għar-Rivista Biblika L-Art Imqaddsa li toħrog kull xahrejn mill-Kummissarjat ta'l-Art Imqaddsa.

Kitba ta' Godfrey Kloetzli

Il-belt ta' Akri (Akko)

San Franġisk ta' Assisi wasal fl-Art Mqaddsa fis-sena 1219, meta sbarka fil-port Kruċjat ta' San Ġwann ta' Akri. Din il-belt hi waħda mill-eqdem u tissemma saħansitra fl-Ittri ta' Tell Amarna. Dawn l-ittri, xi tliet mija b'kollox, imorru lura għar-renji tal-Farawni Eġizzjan Amenhotep III u ibnu, il-famuż Ikhnaton bejn l-1411 sal-1350 qK. Fil-Kotba Mqaddsa tissemma' fil-Ktieb ta' l-Imħallfin (1,33) bħala parti mit-territorju mogħti lit-Tribu ta' Aser. Ħafna Griegi, bħalma kienet l-użanza, stabbilew rwieħhom hawnhekk u f'portijiet oħra. Akko, kif kienet magħrufa il-belt dak iż-żmien, kien isem imnissel mil-kelma Aka li tfisser 'kura'. Dan għaliex kien jingħad li Erkole, midrub serjament, kien ġie hawn u sab pjanti aromatiċi u ħwawar li fejquh. Fl-epoka Rumana kienet saret ċentru kbir ta' sajd tant li f'dak iż-żmien kien sar popolari il-qawl, "Hemm bżonn li wieħed iġib ħut f'Akko?".

Fi żmien il-Griegi u r-Rumani kienet tissejjaħ Ptolemajs wara Ptolemew II, Re ta' l-Eġittu, li bena l-fortifikazzjonijiet tal-belt fil-261 qK. Fl-Atti ta' l-Appostli tissejjaħ b'dan l-isem fir-rigward ta' wieħed mill-vjaġġi li għamel San Pawl; "Komplejna l-vjaġġ bil-baħar u minn Tir wasalna Ptolemajs; sellimna lill-aħwa u għaddejna ġurnata magħhom" (Atti 27,1).

L-istorja kbira tagħha tibda tassew bil-Kruċjati. Huma għamluha il-port prinċipali tagħhom u tawha l-isem ta'

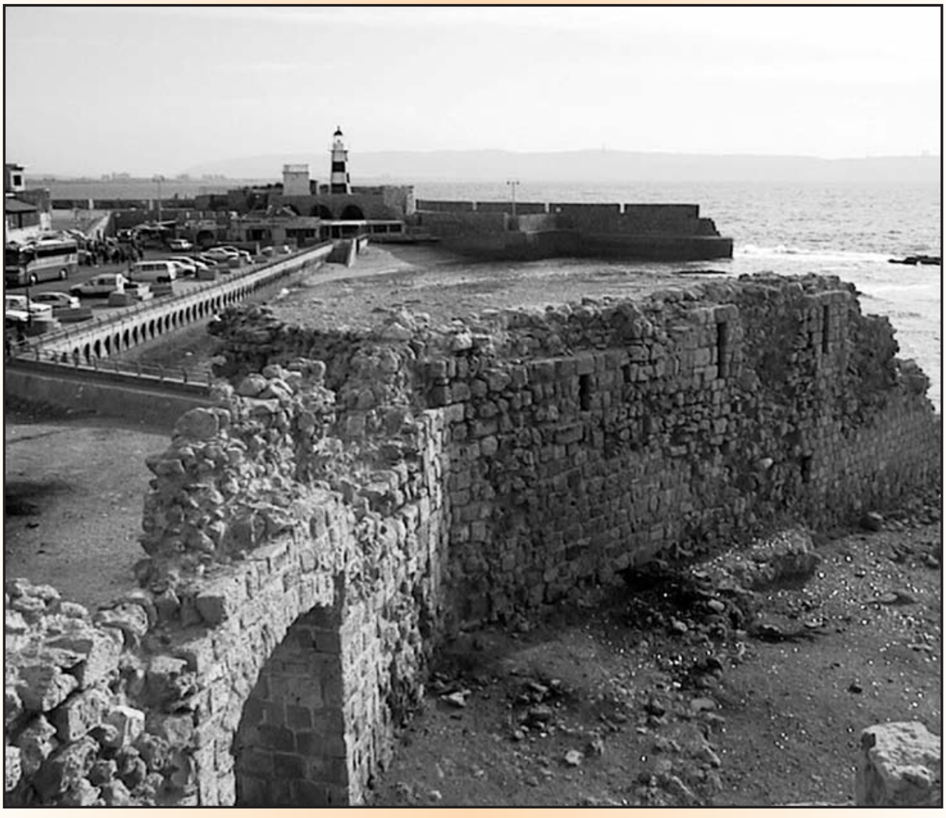

San Ġwann ta' Akri, għaliex il-Kavallieri ta' San Ġwann kellhom il-kwartieri ġenerali tagħhom hawn. Dawk kollha li kienu jiġu mill-Punent, kemm Kruċjati jew pellegrini, kienu jiżbarkaw hawn. Kif ġa ingħad, kien hawn li wasal San Franġisk fl-1219. Dan il-fatt huwa mfakkar illum permezz ta' triq imsemmija għalih. Id-data hi miktuba fuq il-plakka li ġġib isem it-triq.

Wara l-battalja disastruża ta' Ħattin fl-4 ta' Lulju 1187, fejn l-armata Kruċjata ġiet mirbuħa kompletament,

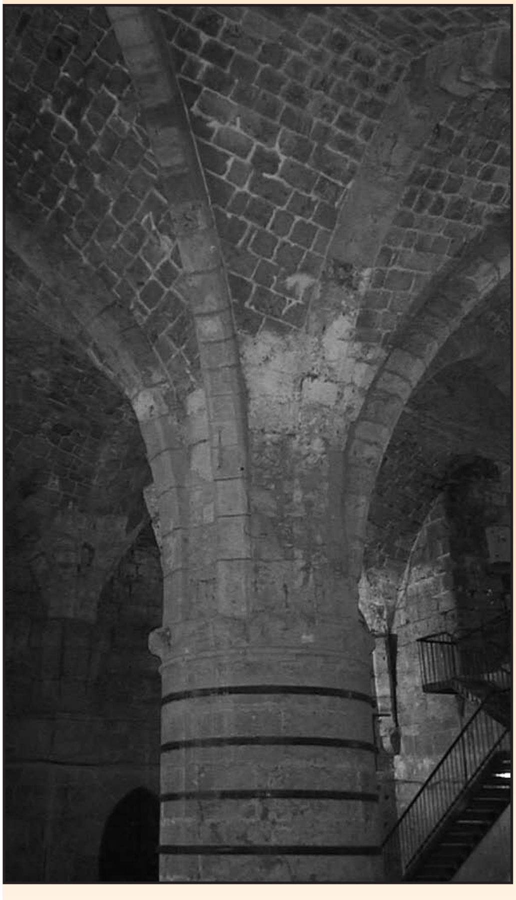

Akri ċediet lil Saladin. Sentejn wara, ir-Re ta' Gerusalem, Guy de Lusignan, attakka l-belt. Għal-ewwel kellu 900 ruħ, bejn suldati u kavallieri iżda malajr ingħaqdet miegħu l-Ewropa kollha. Eluf ta' ġellieda ġew mill-Frisja u d-Danimarka. Warajhom waslu qtajja ta' Ingliżi u Fjammingi. Id-Duka ta' Swabia wasal b'ħamest elef suldat, warajh ġie Rikkardu Qalb ta' Ljun mill-Ingilterra u Filippu Awgustu minn Franza. Wara ħafna taqbid aħrax il-belt waqgħet f'idejn l-Insara fit-12 ta' Lulju 1191. Peress li ma rnexxilhomx jirbħu lura il-belt ta' Ġerusalem, il-Kruċjati stabbilew il-kapitali tagħhom f'din il-belt, u tawha l-isem ta' San Ġwann ta' Akri. Irnexxielhom iżommuha għal kważi mitt sena eżatt sal-ġurnata. Il-belt intilfet definittivament fit-18 ta' Mejju 1291 bħala riżultat ta' ġlied intern u għira bejniethom.

Il-belt li kienet darba sinjura bil-mod il-mod waqgħet f'rovina u abbandun sa l-1749 meta, taħt it-tmexxija tax-Sheikh Bedwin, Daher el'Omar, reġa' bdiet tiġi ppopolata u mkabbra. Daher el'Omar bena mill-ġdid il-ħitan tal-belt u waqqaf ir-residenza uffiċjali tiegħu hemm. Ġie maqtul fl-1775 minn wieħed Aħmad, Paxa Bosnjam. Dan ta' l-aħħar, minħabba il-ħruxija tiegħu, kien imlaqqam "Jazzar" mill-Għarab, li tfisser "Ħanxar l-għonq". Aħmad baqa' jaħkem fil-belt sa l-1805 u tella' ħafna bini. Saħħaħ il-fortifikazzjonijiet tal-belt, bena ħafna postijiet pubbliċi li jinkludu il-moskeja il-kbira li sa din il-ġurnata ġġib ismu. Kien fiż-żmien it-tmexxija tiegħu li Napuljun ittenta jirbaħ il-belt. Iżda il-flotta Ingliża, taħt it-tmexxija ta' l-Ammirall Sir Sidney Smith daħlet biex tgħin lil Jazzar u Napuljun ġie mirbuh u mkeċċi mill-Palestina.

Illum Akri, jew biex insejħula bl-isem li l-Lhud reġgħu tawha Acco, hi belt pittoreska ħafna. Minkejja li kemm il-belt il-qadima u dik moderna huma fil-predominaza tagħhom Lhud, għad fadal komunitajiet żgħar Insara u Musulmani. Fid-deskrizzjoni tiegħi tal-postijiet ta' interess li wieħed jista' jżur qed nieħu spunti mill-*Guide to the Holy Land* ta' Fr. Eugene Hoad, ippublikat mill-Franciscan Printing Press ta' Ġerusalem.

Kif nidħlu fil-belt il-qadima ngħaddu mill-Bieb ta' l-Art u naqsmu fuq żewġ fossijiet niexfa minn ġewwa l-ħitan mibnija minn Daher el'Omar u s-suċċessur tiegħu el-Jazzar. Naslu mill-ewwel fuq pjattaforma mgħollija fejn fuqha hemm il-Moskeja ta' Jazzar probabilment mibnija fuq ir-rovini tal-Katidral tas-Salib Mqaddes ta' żmien il-Kruċjati. Din il-moskeja imponenti hi mdawwra b'bitħa sabiħa li hi magħluqa b'kolonnata bil-koppli. L-oqbra ta' Jazzar u s-suċċessur tiegħu Suleinjan jinsabu hawn.

Kif inħallu l-moskeja naslu għall-Mużew Muniċipali, bini li qabel kien il-Banju Tork Hammam el-Basha. Il-mużew hu mimli b'oġġetti arkeoloġiċi misjuba fiz-zona ta' madwar. Hawn insibu materjal mill-Epoka Preistorika flimkien ma' dawk mill-epoki Eġizzjani, Griegi, Rumani, Kruċjati u Għarab. Ma' dawn wieħed irid iżid il-Banju nniffsu li hu struttura interessanti ħafna.

Jekk nerġgħu lura ħdejn il-Moskeja ta' Jazzar nistgħu nidħlu f'għadd ta' kmamar kbar bis-saqaf arkat ta' żmien il-Kruċjati. Fost dawn hemm il-kamra sabiħa magħrufa bħala is-Sala ta' San Ġwann li probabilment kienet il-sala tal-pranzu tal-Kavallieri ta San Ġwann. F'kantuniera insibu ġilju ta' San Ġużepp (fleur de lys) imnaqqax b'sengħa kbira li aktarx sar biex jikkommemora ż-żjara ta' San Lwiġi ta' Franza. Hu kien mexxa is-7 u t-8 Kruċjata. Hu kien imbarka lejn it-tmiem ta' l-1248 u ħataf il-belt ta' Damjetta is-sena ta' wara. Waqt li kien fi triqtu biex jattakka il-Kajr, ġie maqbud u wara li tħallas ir-riskatt mar Akri fl-1250. San Lwiġi baqa' fl-Art Mqaddsa għal erba' snin qabel ma mar lura Franza. Reġa' telaq lejn l-Art ta' Kristu fl-1267 Iżda miet f'Kartaġni fl-1270 bil-kliem, "Ġerusalemm, Ġerusalemm" fuq fommu.

Passaġġ sigriet mis-Sala ta' San Ġwann iwassal sal-baħar u min iżur il-post jista' isegwi dan il-passaġġ għall-biċċa l-kbira tiegħu. Fit-tarf tal-passaġġ, li hu miftuħ għall-viżitaturi, wieħed isib serje oħra ta' swali ta' żmien il-Kruċjati. Originarjament dawn kienu jagħmlu parti mill-kwartieri ta' l-isptar tal-Kavallieri ta' San Ġwann.

Wieħed jista' jara l-fdalijiet ta' tliet dverni tal-karavanijiet ta' żmien l-Għarab. L-ewwel jisimha Khan el-Umdan, jew Dverna tal-pilastri għaliex il-bitħa interna hi mdawwra kollha kemm hi bil-pilastri tal-granit aħmar u iswed, miġjub mir-rovini ta' Ċesarija iżda li originarjament kien inġieb mill-

Eġittu. It-tieni dverna jisimha Khan el-Efranj, jew Dverna ta' l-Ewropej waqt li it-tielet tissejjaħ Khan Shawarda.

Wieħed jista' jara fdalijiet ta' bini Tork u ta' żmien il-Kruċjati kullimkien fi ħdan il-ħitan ta' Akri: btieħi u toroq pittoreski; Bazaars u ħwienet żgħar u

ħelwin. Faċilment wieħed jieħu lilu nniffsu lura għal żmien Akri tal-qedem.

Il-Khan el-Efranj hu maħsub li nbena fuq il-post fejn kien hemm il-kunvent tal-Klarissi. Il-knisja u l-iskola Franġiskana illum jinsabu fil-perimetru ta' dan il-Khan.

Il-Khan el-Umdan inbena minn El-Jazzar fl-1785 fuq ir-rovini tal-kunvent Dumnikan. F'waħda mid-daħliet ta' dan il-Khan hemm Torri ta' l-Arloġġ li inbena fl-1906 biex jikkommemora il-ġublew tas-sultan Tork 'Abdul Hamid II.

Iċ-Ċittadella mibnijja minn Jazzar fuq pedament ta' żmien il-Kruċjati tinsab fil-majjistral tal-belt. Fi żmienijiet differenti ntużat bħala post ta' irqad għas-suldati, maħżen ta' l-armi u ħabs. Parti minnha illum għadha tintuża bħala sptar. Fiċ-Ċittadella insibu wkoll il-Mużew tal-Kuraġġ, bħala tifkira tal-ġellieda Lhud li ġew ġustizzjati hemm. Prattikament ma fadal xejn minn Akri Biżantina.

Fis-26 ta' Marzu 1969 triq fil-belt issemiet għal San Franġisk ta' Assisi biex tfakkar is-750 anniversarju tal-wasla tiegħu f'Akri. Fil-11 ta' Ġunju ta' l-istess sena, ir-rabtiet bejn l-Italja u Akri ġew immarkati billi lil diversi pjazzez u toroq ingħataw l-ismijiet ta' bliet marittimi Taljani li kellhom sehem kbir fil-Kruċjati, fosthom Ġenova, Pisa, Venezja u Amalfi. Marco Polo wkoll żar din il-belt u huwa mfakkar bi pjazza żgħira.

Mal-baħar nistgħu naraw żewġ portijiet, dak fuq in-naħa ta' ġewwa kellu hafna torrijiet bħala difiża, dawn huma parżjalment viżibbli fil-baħar. Il-moll tal-qedem kien iwassal sa El Manara (Fanal), darba imsejjaħ it-Torri tad-Dubbien.